

GES	Journal of Geography and Environmental Studies, 11 (43), Autumn 2022 https://ges.iaun.ac.ir ISSN: 2008-7845 20.1001.1.20087845.1401.11.43.8.9
-----	---

Research Article

Assess the Status of the Disabled and the Housing of the Disabled in the Field of the City and Urban Law and Provide Improvement Proposals

Moosavi, Melikasadat (Corresponding Author)

Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, University of Arts, Isfahan, Iran.
melikamoosavi1993@gmail.com

Shahin, Samira

Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, University of Arts, Isfahan, Iran.

Abstract

Introduction: Disabled people like other people in society need to use public facilities in society. The non-compliance of the interior spaces of the housing and its upper spaces with the needs of these people has caused the lack of easy life for this group. The present study seeks to provide suggestions for improving the living conditions of these people after recognizing the laws related to these people and the existing problems in their lives.

Method: In order to identify the rights related to people with special conditions in order to equalize social opportunities, the rights and laws related to this group have been presented at both world and Iranian levels by studying the documents available in these countries. Then the problems related to this group are introduced using the method of library, documentation and field observations.

Results: this research in order to answer the questions of rights and laws related to the disabled and the housing of the disabled? What are the problems with the realization of quality living in accordance with the physical and mental characteristics of the disabled? And how can the quality and quantity of life of people with disabilities be improved ?; After identifying the existing problems, in order to solve the problems and improve the quantity and quality of living conditions, to provide improvement proposals in two categories: micro (in two categories of proposals related to outdoor and indoor spaces) and macro (solutions such as adaptation, Flexible housing and inclusive housing) are paid.

Discussion: Proper design and adoption of protective laws in urban areas and indoor spaces affect the motivation of people with disabilities to work in society and play an important role in meeting the needs and attention to human dignity of this group. Formulation of laws and its implementation in the field of design, landscaping and adaptation of urban and residential spaces can be an important step towards achieving this.

Keywords: Accessible space, disability, housing, housing for the disabled, rehabilitation, right to the city.

Citation: Moosavi, M.; Shahin, S. (2022). Assess the Status of the Disabled and the Housing of the Disabled in the Field of the City and Urban Law and Provide Improvement Proposals, Journal of Geography and Environmental Studies, 11 (43), 122-141. Dor: 20.1001.1.20087845.1401.11.43.8.9

Copyrights: Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to Journal of Geography and Environmental Studies. This is an open – access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

مقاله پژوهشی

بررسی جایگاه معلولین و مسکن معلولین در حوزه شهر و حقوق شهری و ارائه پیشنهادات بهبود بخشی

ملیکاسادات موسوی*

کارشناسی ارشد، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

سمیرا شاهین

کارشناسی ارشد، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

چکیده

مقدمه: معلولان مانند دیگر افراد جامعه نیازمند استفاده از امکانات عمومی در جامعه می‌باشند. عدم انطباق فضاهای داخلی مسکن و فضاهای بالافصل آن با نیازهای این افراد سبب عدم تحقق زندگی آسان این گروه گردیده است. پژوهش حاضر به دنبال آن است تا پس از شناخت قوانین مرتبط با این افراد و مشکلات موجود بر زندگی ایشان به ارائه پیشنهادهایی در جهت بهبود شرایط زندگی این افراد اقدام نماید.

روش تحقیق: به منظور شناسایی حقوق مرتبط با افراد دارای شرایط ویژه در جهت برابری فرصت‌های اجتماعی، به ارائه حقوق و قوانین مرتبط با این قشر، در دو سطح جهانی و کشور ایران با مطالعه اسناد موجود در این کشورها پرداخته شده است. سپس مشکلات مرتبط با این قشر با استفاده از شیوه کتابخانه‌ای، اسنادی و مشاهدات میدانی معرفی گردیده است.

یافته‌ها: این پژوهش در راستای پاسخ به پرسش‌های حقوق و قوانین مرتبط با معلولین و مسکن معلولین کدام است؟ چه مشکلاتی بر سر تحقق زیست با کیفیت و متناسب با ویژگی‌های جسمی و روحی معلولین وجود دارد؟ و چگونه می‌توان سبب ارتقا کمی و کیفی زندگی افراد معلول گشت؟ پس از شناسایی مشکلات موجود، به منظور حل مشکلات و بهبود کمی و کیفی شرایط زندگی این افراد، به ارائه پیشنهادهای بهبودبخشی در دو دسته خرد(در دو دسته پیشنهادهای مرتبط با فضاهای خارج از مسکن و فضاهای داخل مسکن) و کلان (راه‌حلی‌هایی چون مناسب‌سازی، مسکن انعطاف‌پذیر و مسکن فراگیر) پرداخته می‌شود.

نتیجه‌گیری: طراحی مناسب و تصویب قوانین حمایت‌گرانه در محیط شهری و فضای داخل مسکن بر انگیزه فرد معلول برای فعالیت در جامعه اثرگذار بوده و در تامین نیازها و توجه به کرامت انسانی این قشر نقش مهمی ایفا می‌نماید. تدوین قوانین و اجرای آن در حوزه طراحی، فضا سازی و مناسب‌سازی فضاهای شهری و مسکونی می‌تواند گام مهمی در راستای تحقق این امر باشد.

کلمات کلیدی: توانبخشی^۱، حق بر شهر^۲، فضای قابل دسترس^۳، مسکن معلولین^۴، معلولیت.

تاریخ ارسال: ۱۴۰۱/۰۱/۰۶

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۳/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۲۰

نویسنده مسئول: ملیکاسادات موسوی، کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران،

melikamoosavi1993@gmail.com

1. Rehabilitation
2. Right to the city
3. Available space
4. Housing for the disabled

۱. مقدمه

فضاهای عمومی شهری نقش مهمی در برنامه‌های توسعه مناطق شهری دارند. این فضاها با توجه به نیازهای شهروندان به وجود آمده و پذیرای گروه‌های مختلف مردم - صرف نظر از هر گونه طبقه اجتماعی، سن و جنس - می‌باشند (jahanbakhsh alamdari, 2012:179). در فرآیند برنامه‌ریزی شهری، سازگاری، مصالحه و هماهنگی بین منافع متباین فراهم گشته و هنر برنامه‌ریزی این است که بتواند تعامل و تعادلی بین گروه‌های ذی‌نفع ایجاد نماید. شهرها باید به گونه‌ای طراحی و برنامه‌ریزی شوند که برای همه ساکنان مورد استفاده قرار گرفته، فقط محل سکونت دسته‌ای از افراد و مرکز قراردادهای نبوده و متشکل از روحيات، افکار، آداب و رسوم، اعتقادات و احساسات همه افراد جامعه باشند (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۹). یکی از مسائلی که امروزه در هر جامعه انسانی وجود دارد، حضور بدون مشکل افراد دارای معلولیت در جامعه و تردد آن‌ها در فضاهای شهری می‌باشد. فضایی که در آن عدالت شهروندی رعایت شده و تمامی شهروندان، خصوصاً اقشار آسیب‌پذیر، بتوانند از این فضا به بهترین نحو استفاده نمایند. عدم وجود امکانات عمومی و همگانی مناسب جهت برخورداری معلولین موجب می‌شود که این افراد در عرصه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شهر به شمار نیامده و شهر از حضور شهروندان دارای معلولیت محروم بماند (رستمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۲۵-۱۲۶). فعالیت‌های انسان معلول، نیازهای او می‌باشد و فضاهای شهری باید به گونه‌ای طراحی شوند که پاسخگوی نیازهای متنوع گروه‌های مختلف اجتماعی در همه رده‌های سنی باشند (حسینی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۹۶).

به تناسب رشد جمعیت شهرنشین در جهان، یکی از مهم‌ترین چالش‌های فراروی دولت در ایجاد عدالت اجتماعی و اعتلای حقوق شهروندان، مسئله بهره‌مندی آنان از حقوق شهری می‌باشد. در این میان، توجه به حقوق شهروندی آن دسته از افراد که دچار نقص‌ها، محرومیت‌ها یا مشکلات خاص بوده و به دلایل گوناگون به حمایت‌های مضاعف نیاز دارند؛ در فرآیندی نتیجه‌محور بر کیفیت ارائه خدمات عمومی در جامعه از سوی دولت و سنجش سطح حکمرانی خوب در سیستم حکومتی تاثیر مستقیم دارد (ازندریانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۷-۱۳۸). معلولان از هر نوع معلولیت جسمی یا روحی که برخوردار باشند، علیرغم وجود قوانین بهره‌مندی برابر از حقوق شهروندی همچون سایر شهروندان، در عمل با توجه به وجود طراحی‌ها و ساخت و سازهای غیر اصولی و به دور از حداقل استانداردها از دسترسی سهل و آسان به اماکن عمومی، فضاهای شهری و حتی فضاهای داخل مسکن خود محروم بوده و این امر لزوم توجه بیش از پیش به طراحی‌های اصولی و همراه با رعایت استاندارد چه در مسکن و چه در فضای خارج از مسکن را گوشزد می‌نماید (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۰). تایید و پذیرش معلولان در جامعه امری زمان‌بر و طولانی مدت بوده و اصلاح تفکرات نامناسب در رابطه با معلولیت و قشر معلول نیاز به تلاش مستمر و پیگیر دارد. مطالعه این موضوع از این جهت مهم می‌نماید که مواجه شدن با افزایش روزافزون میزان ناتوانی و نیز رقم مطلق افراد دارای ناتوانی در زمینه‌های مختلف، توجه به نیازهای این قشر و در نظرگیری تدابیر اجرایی در خصوص پاسخ به این نیازها را در کشورهای در حال توسعه به سبب توجه کمتر به این قشر در نتیجه کمبود آگاهی، عدم آگاهی از روش‌های پیشگیری معلولیت، نبود امکانات کافی و یا حتی بلایای طبیعی بیشترین تعداد معلولین را در خود جای داده است (پورضیایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۰-۱۲۱)؛ بیش از پیش می‌طلبند. طبق آماري که صندوق حمایت از کودکان سازمان ملل متحد (یونیسف) ارائه نموده است هشت درصد مردم در جهان که نوعی ناتوانی جسمی دارند در کشورهای در حال توسعه زندگی می‌کنند (پورضیایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۱). در این میان ایران نیز به عنوان یک کشور در حال توسعه شمار زیادی از معلولان را در خود جای داده که این خود دلیلی بر تدوین قانونی جامع و کامل برای حمایت از این قشر می‌باشد (پورضیایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۰-۱۲۱). بر اساس سالنامه آماری سازمان بهزیستی در سال ۹۶، جمعیت مددجویان معلول تحت پوشش سازمان بهزیستی بیش از یک میلیون و ۴۱۵ هزار نفر است که از این میان نزدیک به ۵۱۸ هزار نفر دچار معلولیت شدید و ۲۱۷ هزار نفر دچار معلولیت خیلی شدید بوده‌اند (سالنامه آماری سازمان بهزیستی، ۱۳۹۶: ۲۳۳). بر اساس آخرین آمار مرکز آمار ایران تعداد معلولین در این کشور، ۱ میلیون و ۱۷ هزار و ۶۵۹ نفر می‌باشد که ۶۳٪ آن را مردان

و ۳۷٪ آن را زنان تشکیل می‌دهند (سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۵: ۵۸۳). هدف از این پژوهش بررسی و ارزیابی فضاهای داخل مسکن و فضاهای بلافصل آن (فضاهای عمومی، همسایگی‌ها، شبکه معابر و غیره) از منظر کاربرد این فضاها برای معلولین بوده تا در راستای پاسخ به پرسش‌های حقوق و قوانین مرتبط با معلولین و مسکن معلولین کدام است؟ چه مشکلاتی بر سر تحقق زیست با کیفیت و متناسب با ویژگی‌های جسمی و روحی معلولین وجود دارد؟ و چگونه می‌توان سبب ارتقا کمی و کیفی زندگی افراد معلول گشت؟ و با مطالعه و شناسایی حقوق مربوط به این قشر در ایران و جهان و شناسایی مشکلات موجود اثر گذار بر دسترسی و عبور و مرور آسان آن‌ها در محیط مسکونی و فضاهای بلافصل آن، به ارائه پیشنهادهایی با استفاده از بهبود و فراهم آوردن شرایط و الزامات اجرای ضوابط و معیارهای موجود مناسب‌سازی محیط در جهت توانمندسازی معلولان در بهره‌گیری از این فضاها و سازگار ساختن محیط زندگی با نیازهای این قشر از جامعه پردازد.

۲. چارچوب نظری

۲-۱. معلولیت

کلمه معلولیت از بازی شانسی تجاری قدیمی آنلگوساکسونی "دست در کلاه" گرفته شده است که حقیقت شکل‌گیری آن را در حوادث سال ۱۵۰۴ میلادی می‌توان یافت. در این سال بعد از یک سری جنگ‌های سخت مقارن با دوران پادشاهی هانری هفتم^۲ در انگلستان، مجروحان جنگی بسیاری برای کشور به جا می‌ماند که قادر به انجام کار و فعالیت‌های اجتماعی نبودند. هانری هفتم به منظور حمایت از این افراد قانونی وضع نمود که ورود این سربازان مجروح (معلول) به خیابان‌ها را با کلاهی در دست جهت طلب یاری و کمک هموطنان به پاس خدماتشان قانونی می‌نمود. بنابراین این عمل در طول زمان مختص به اشخاصی با نوعی نقص و ناتوانی بوده که نیاز به جنبه‌های حمایتی داشته‌اند. معلولیت از منظر قانون کشورهای مختلف تعاریف متعددی را به خود اختصاص می‌دهد. قانون حمایت از حقوق معلولان در ایران مصوب ۱۳۸۳، قبل از تعریف و تبیین شرایط معلولیت، آن را منوط به تایید مرجع صلاحیت‌دار "کمیسیون پزشکی سازمان بهزیستی" نموده است و این تأیید را در ادامه منوط به ضایعه جسمی، ذهنی و روانی مستمر و قابل توجهی که مؤثر بر سلامت و کارایی عمومی شخص بوده و به نوعی تهدیدی بر استقلال فرد محسوب می‌شود عنوان می‌نماید. قانون حمایتی معلولان استرالیا^۳ معلولیت را مخدوش شدن تمامیت جسمی و روحی، اختلال در فرایند تفکر، درک از واقعیات، ابراز احساسات و قضاوت شخصی محسوب می‌نماید. قانون حقوق بشر کانادا^۴ ضمن برشمردن هرگونه ناتوانی روحی و جسمی در هر دوره‌ای از عمر، عارضه‌های ناشی از اعتیاد به الکل و مواد مخدر را نیز در زمره معلولیت عنوان می‌کند. قانون حمایتی معلولان نیوزلند^۵ علاوه بر برشمردن برخی عارضه‌های روحی و جسمی، شخصی را که از ویلچر و یا سگ راهنما استفاده می‌نمایند، معلول به حساب می‌آورد. قانون توانبخشی معلولین تایلند^۶ اختلال در بهره‌مندی از پتانسیل‌های فکری و قدرت یادگیری را در کنار سایر اختلال‌های جسمی-حرکتی، مشخصه شخص معلول محسوب می‌کند. قانون حمایت از معلولان چین^۷ معلول را کسی می‌داند که دچار فقدان انجام وظایف روانی و ساختار بدنی بوده و به عارضه‌های شنوایی، گفتاری و یا معلولیت‌های چندگانه دچار باشد. قانون حمایتی هند^۸ ناتوانی‌های جسمی و روانی که نباید از چهل درصد پایین‌تر باشد و به تأیید پزشک صلاحیت‌دار رسیده باشد را اطلاق معلولیت می‌داند. قوانین استانداردسازی سازمان ملل در برابری فرصت‌های معلولین^۹ معلولیت را شامل خلاصه تعدادی از محدودیت‌های عملکردی افراد می‌داند که بتواند بر فعالیت‌های سازمان‌یافته‌ای چون ارتباطات و یا آموزش و پرورش در شرایط مساوی تأثیر بگذارد (نصیب و همکاران، ۱۳۹۰: ۴-۵).

1. Hand – in – cap

2. Henry VII (1457-1509)

3. Australian Disability Discrimination Act 1992

4. Canadian Human Rights Act 1977

5. New Zealand Human Rights Act 1993

6. Thailand Rehabilitation Disabled persons Act 1994

7. Law on the protection of Disabled persons 1990

8. Persons with Disabilities (In) Equal Opportunities Protection of Right and Full Participation Act (1995)

9. Standard Rules on the Equalization of Opportunities for persons with Disabilities (1993)

۲-۲. مسکن معلولین

مسکن معلولین باید به گونه‌ای طراحی شود که از استقلال معلولین و احاطه یافتن آنان بر محیط پیرامونشان پشتیبانی نماید. باید توجه داشت که مهم‌ترین ویژگی مسکن مناسب فرد با ناتوانی حسی- حرکتی، تامین استقلال فردی اوست که به مفهوم قابل دسترس بودن محیط‌های فیزیکی برای فرد، به طور مستقل و بدون کمک دیگران می‌باشد (پازوکی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶). در طراحی برای این قشر خاص، مسکن باید به صورت انعطاف‌پذیر باشد. مسکن انعطاف‌پذیر یک واحد مسکونی با قابلیت‌های لازم برای پذیرش تمامی افراد با هر نوع توانایی جسمی و حرکتی می‌باشد (علی الحسابی و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۴۵).

۲-۳. فضای قابل دسترس

فضای قابل دسترس فضایی است که استفاده مستقل کلیه افراد از آن فضا و تجهیزات معماری درون آن امکان‌پذیر بوده و به جز ممانعت‌های ایمنی، امنیتی یا مالکیتی هیچگونه مانع حرکتی برای دسترسی افراد به آن فضا و حرکت و فعالیت در درون آن وجود نداشته باشد (ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد معلول جسمی و حرکتی، ۱۳۸۱).

۲-۴. توانبخشی

توانبخشی و توانایی در علوم بهداشتی فرآیندی است که در آن به فرد توان‌خواه کمک می‌شود تا توانایی از دست رفته خود را پس از یک واقعه، بیماری یا آسیبی که منجر به محدودیت عملکردی وی شده است مجدداً به دست آورد. سازمان بهداشت جهانی^۱ توانبخشی را مجموعه‌ای از اقدامات آموزشی، حرفه‌ای و غیره در جهت بازتوانی فرد معلول، به منظور ارتقاء سطح کارایی او در بالاترین حد ممکن عنوان می‌نماید. در درون برنامه توسعه جوامع یونسکو^۲ و سازمان جهانی کار^۳ توانبخشی مبتنی بر جامعه^۴ راهبردی جهت عدالت اجتماعی و پیوستن تمامی افراد ناتوان به جامعه می‌باشد. توانبخشی مبتنی بر جامعه (CBR) علاوه بر بیان مؤلفه‌های تعاون اجتماعی و تمرکز بر ارزش‌های جامعه و خانواده، خودمراقبتی را مهم‌ترین وظیفه دانسته و اصول و چارچوب‌های مرتبط با مراقبت‌های بهداشت خانگی را نیز ارائه می‌نماید (نصیب و همکاران، ۱۳۹۰: ۵-۶).

۲-۵. حق بر شهر

مفهوم حق بر شهر، به مثابه کنشی برای گسترش حقوق زیست ساکنان شهری و دستیابی به حقوق شهروندی دانسته شده است و از ضرورت‌های زیستی- حقوقی شهر تلقی می‌شود. این اصطلاح که نخستین بار توسط هنری لوفور^۵ در ۱۹۶۸ مطرح گردید با حق بر زندگی شهری مترادف در نظر گرفته شد. از دیدگاه لوفور، مشارکت شهروندان در فرآیند برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شهری و تضمین دسترسی شهروندان به برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شهری، هدایت متوازن و برابری طلبانه کاربری زمین برای دسترسی همگانی به مسکن و کار فعالیت و بهداشت و آموزش، حمل و نقل عمومی و فضای عمومی، اوقات فراغت، تضمین دسترسی شهروندان کم‌درآمد به مسکن مناسب، ساماندهی اسکان غیررسمی و تضمین دسترسی به استفاده مشترک شهروندان از فضاهای عمومی با اختصاص پهنه‌های ویژه برای امور اجتماعی در شهر مولفه‌های اساسی حق بر شهر را تشکیل می‌دهند (ازندریانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۹).

۳. پیشینه پژوهش

استراتژی‌ها و برنامه‌های اقدام ملی معلولان می‌توانند با برجسته کردن زمینه‌هایی که در سطح ملی اولویت‌بندی می‌شوند؛ نقش مهمی در هماهنگی و هدایت اجرای کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت ایفا نمایند. استراتژی‌ها و برنامه‌های اقدام ناتوانی، معمولاً اقدامات و نقاط عطفی را ارائه می‌کنند که یک کشور قصد دارد تا پایان دوره تحت پوشش استراتژی/طرح به آن‌ها دست یابد.

1. World Health organization (WHO)
2. Unesco
3. World work organization
4. Community Based Rehabilitation
5. Henri Lefebvre

جمهوری اسلامی افغانستان در یک بازه زمانی ۴ ساله ۲۰۱۵-۲۰۱۲ در بخش معلولیت و توانبخشی، با تاکید بر استراتژی‌های خدمات فیزیوتراپی و ارتوپدی، حمایت‌های روانی-اجتماعی، پیشگیری و مراقبت، سلامت و تغذیه و ارائه خدمات و امکانات، در راستای بازیابی حداکثر توانایی فیزیکی، ذهنی و اجتماعی برای افراد دارای معلولیت، به ارائه خدمات مبتنی بر کلینیک، کمک در خانه به بیماران معلول و مشاوره به اعضای خانواده در مورد نحوه آموزش و حمایت از آنان به ویژه کودکان توسط سازمان‌های غیردولتی، تجهیز مراکز ارتوپدی به پرسنل و وسایل مورد نیاز معلولان (ویلچر)، گنجانده شدن خدمات توانبخشی فیزیکی در مراکز جامع^۱ سلامت و بیمارستان‌های منطقه، ایجاد مراکز توانبخشی، ایجاد خدمات تخصصی و آسیب‌های نخاعی در سطوح استانی، منطقه‌ای و ملی پرداخته است. لازم به ذکر است برخی از خدمات عنوان گشته به طور کامل در این کشور تحقق یافته و برخی دیگر به تدریج در سه سال آینده تکمیل خواهد شد. این اجرای تدریجی به دلیل کمبود کارکنان توانبخشی آموزش دیده، به ویژه فیزیوتراپیست‌ها و همچنین کمبود قابل توجه بودجه می‌باشد (Disability and Rehabilitation Strategy: 1391-1394).

کشور استرالیا در یک بازه زمانی ۱۰ ساله ۲۰۱۰-۲۰۲۰ در بخش معلولیت و توانبخشی، با تاکید بر استراتژی جوامع فراگیر و در دسترس به مناسب‌سازی محیط فیزیکی (حمل و نقل عمومی، پارک‌ها، ساختمان‌ها، مسکن) و آماده‌سازی زندگی مدنی (فعالیت‌های اجتماعی، ورزشی، تفریحی و فرهنگی) برای حضور معلولین، با تاکید بر استراتژی حمایت از حقوق، عدالت و قانون به حمایت‌های قانونی (اقدامات ضد تبعیض، مکانیسم‌های شکایت، دفاع)، با تاکید بر استراتژی امنیت اقتصادی به ایجاد فرصت‌های شغلی و استقلال مالی؛ حمایت از درآمد کافی و تهیه مسکن)، با تاکید بر استراتژی حمایت شخصی و اجتماعی به مراقبت و پشتیبانی شخص محور و غیررسمی و در نظرگیری تمهیداتی جهت مشارکت در جامعه، با تاکید بر استراتژی یادگیری و مهارت به انجام اقداماتی در خصوص آموزش و مراقبت در دوران کودکی، آموزش حرفه‌ای، انتقال از تحصیل به اشتغال و با تاکید بر استراتژی سلامت و رفاه به در نظرگیری تمهیداتی جهت ارتقای خدمات بهداشتی و سلامت و تعامل بین سیستم‌های سلامت و ناتوانی با کمک آژانس‌های دولتی استرالیا پرداخته است که هر دو سال یکبار، یک گزارش پیشرفت به COAG^۲، دستاوردهای حاصل از استراتژی را دنبال نموده و تصویری از وضعیت افراد دارای معلولیت را ارائه داده است (National Disability Strategy 2010-2020). کشور بنگلادش در یک بازه زمانی ۵ ساله ۲۰۱۶-۲۰۲۱ با ایجاد یک طرح کلی، اقدامات عمده‌ای که باید توسط وزارتخانه‌های مختلف در خصوص ارتقا سطح کیفی و کمی صورت پذیرد را در پنج خوشه موضوعی کمک هزینه اجتماعی، امنیت غذایی و کمک در هنگام وقوع بلایا، بیمه اجتماعی، بهبود وضعیت کار و معیشت و توسعه انسانی و توانمندسازی اجتماعی تعیین و در دستور کار قرار داده است. لازم به ذکر است برخی اقدامات و تمهیدات جهت ارتقا کمی و کیفی زیست و سکونت معلولین صورت پذیرفته و برخی دیگر در دست اقدام است (National Social Security Strategy (NSSS) of Bangladesh 2016-2021).

کشور ایران در ۱۰ سال اخیر ۱۳۹۰-۱۴۰۰ به صورت تجربی از طریق جامعه معلولین ایران اقدام به فعالیت‌هایی در حوزه معلولین نموده که می‌توان به تشکیل کمیته شهر دسترس‌پذیر و انجام فعالیت‌های روابط عمومی در خصوص برگزاری کلاس‌های آموزشی، ارائه مشاوره حضوری و تلفنی به اعضای جامعه معلول و ارائه راهکارهای قانونی و سازمانی برای حل مسائل پیش روی آن‌ها، اهدای کالاهای ضروری و لوازم توانبخشی، بهداشتی و کمک‌های موردی، همکاری در اجرای "طرح پایانه دوستدار مسافر کم توان" با سازمان پایانه‌های شهر تهران، همکاری با "اداره سلامت شهرداری تهران" در جهت یاری به معلولان کاندید انتخابات شورای شهر تهران، تدوین قانون حمایت از معلولان، پیگیری مشکلات اجرایی و بودجه‌ای قانون حمایت از معلولان از طریق کمیسیون‌های اجتماعی و تلفیق بودجه، برگزاری نمایشگاه، همایش و وبینارهای تخصصی مرتبط با معلولیت و جامعه معلولین، معرفی مشاغل مختلف به اعضا در سازمان‌ها، شرکت‌های خصوصی و انجمن‌ها متناسب با تخصص و تحصیلات افراد معلول، تکمیل بانک اطلاعاتی اعضای جامعه معلولین ایران و همکاری با اپلیکیشن مای رپم در حوزه شناسایی اماکن و مسیرهای مناسب سازی سراسر کشور به عنوان بانک اطلاعاتی اشاره نمود.

1. CHC

2. Council of Australian Governments

فعالیت‌های پژوهشی صورت پذیرفته در این ۱۰ سال در حوزه معلولین، مسکن معلولین و حقوق و قوانین مرتبط با ایشان بر لزوم بازنگری وضعیت حقوقی معلولان در ایران و ضمانت‌های اجرایی قوی برای قوانین و مقررات مربوطه تاکید نموده و پس از بررسی سیر قوانین و مقررات حاکم در حوزه شهرسازی و مرتبط با وضعیت معلولین و سیاست‌های راهبردی در امر تقنین به مهمترین چالش‌های عینی و ضوابط قانونی مرتبط با وضعیت خاص افراد معلول در راستای حضور در شهر و بهره‌مندی آنان از فضای شهری پرداخته است. این پژوهش‌ها پس از بازتعریف مفهوم معلولیت و مفاهیم وابسته به آن، با توجه به قوانین داخلی برخی از کشورها و نیز اسناد حقوقی بین‌المللی، تکالیف دولت با لحاظ بعضی ضرورت‌های حقوق بشری مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته و نقاط ضعف و قوت آن بررسی و شناسانده شده است. همچنین با انجام پژوهش‌هایی در شهرهای مختلف که از نظر هدف کاربردی، از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی و گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و میدانی بوده، عنوان شده است که معمولاً هیچ یک از فضاها به طور کامل شرایط لازم برای عبور و مرور معلولین را نداشته که این امر، لزوم مناسب‌سازی و بهبود شرایط این فضاها را ضروری می‌سازد. این پژوهش‌ها نشان می‌دهند که رعایت استانداردها برای معلولین در مقیاس کمی به تامین نیازهای اولیه آن‌ها منجر شده و رعایت اصول دسترسی مناسب به فضاهای مورد نیاز از بیرون به داخل مسکن و همچنین فضای داخلی مسکن با آسایش درونی و کیفی برای معلولین همراه است (ازندریانی و همکاران، ۱۳۹۷، نصیب و همکاران، ۱۳۹۰، ناطق و همکاران، ۱۳۹۶ و iransdp.com).

پژوهش حاضر در راستای بررسی جایگاه معلولین و مسکن معلولین علاوه بر بررسی و مطالعه حقوق و قوانین مرتبط به صورت جامع در سطح ایران و جهان، مقایسه تطبیقی این قوانین و حقوق شهری در دو سطح عنوان گشته و ارائه نتایجی در خصوص دلایل موفقیت و یا عدم موفقیت در این حوزه، به شناسایی مشکلات و ارائه پیشنهادات بهبودبخشی در دو سطح خرد و کلان پرداخته است.

۴. معرفی فرآیند پژوهش

در پژوهش حاضر پس از معرفی مفاهیم پایه، به شناخت و بررسی قوانین موجود مرتبط با معلولین در دو سطح جهانی و کشور ایران پرداخته و پس از معرفی حوزه‌های مرتبط با این افراد در فضاهای شهری، به مشکلات موجود بر سر راه عبور و مرور آسان و زندگی طبیعی این افراد در محیط مسکونی و فضاهای بلافصل مرتبط با آن پرداخته می‌شود. در نهایت به منظور حل مشکلات موجود و در جهت ایجاد بستری مناسب‌تر برای زندگی معلولان در جامعه، پیشنهادهایی در دو بخش کلان و خرد ارائه می‌گردد. پیشنهادهای خرد در ارتباط با حل مشکلات موجود در محیط داخل مسکن و فضاهای بلافصل مرتبط با آن بوده و پیشنهادهای کلان راه‌ها و مفاهیم علمی مرتبط با مسکن و محیط زیست مناسب برای ناتوان‌ها را شامل می‌شود.

۵. قوانین مرتبط با معلولین و مسکن معلولین

معلولان به عنوان طیفی از اقلیت‌های یک جامعه همواره به نوعی در معرض تزییع حقوق خود می‌باشند که ضرورت گذار از نگرش "ترحم محورانه" به "حق مدارانه" در فرآیند زندگی اجتماعی و بسترهای مقررات‌گذاری به عنوان ضرورت بنای آن لازم می‌آید. امروزه در جهان با تکیه بر اصول بنیادین حقوق بشری و ارزش‌های انسانی، برابرسازی فرصت‌ها برای همه اقشار جامعه با شرایط ویژه و منحصر به فرد، یکی از دغدغه‌ها و اصول مهم در تبیین رویکردهای جدید قاعده‌سازی و مقررگذاری می‌باشد که این رویکرد جدید و در حال تغییر باعث شده تا با نگاهی جامع، جایگاه تک تک افراد درون جامعه باز تعریف شود. ضرورت‌ها و تغییرات اجتماعی جدید، دائماً پویاتر از قبل بر روند قاعده‌سازی تاثیر می‌گذارند که نگاه ویژه به برخی اقشار خاص

جامعه نه از منظر "ترحم" و "حمایت" بلکه با رویکرد "حق محورانه" گونه‌ای از آن می‌باشد (نصیب و همکاران، ۱۳۹۰: ۱-۲). در ادامه قوانین مرتبط با معلولین و مسکن معلولین در دو سطح جهانی و کشور ایران مورد مطالعه قرار می‌گیرد:

۵-۱. قوانین مرتبط با معلولین و مسکن معلولین در سطح جهانی

قوانین مرتبط با معلولین و مسکن معلولین در سطح جهانی به شرح زیر می‌باشد:

۵-۱-۱. حقوق معلولین در سیر حقوق بین‌الملل

حقوق، آزادی‌ها و حمایت‌هایی که در اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بسیاری از اسناد عام حقوق بشری آمده، در پرتو اصولی (چون کرامت انسانی، برابری و عدم تبعیض) شامل معلولان نیز می‌شود. در پرتو اسناد خاصی چون اعلامیه مربوط به حقوق معلولان مصوب ۱۹۷۵ مجمع عمومی، قطعنامه شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد درباره پیشگیری از ناتوانی و توانبخشی معلولان مورخ ۱۹۷۵ و اعلامیه حقوق عقب‌ماندگان روانی و ذهنی مصوب ۱۹۷۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد نیز تلاش شده است تا از حقوق معلولان به طور ویژه‌ای حمایت شود (Bartlett, 2005: 252). در دسامبر ۱۹۸۲، مجمع عمومی گام مهمی در جهت تحقق اهداف بین‌المللی معلولان از رهگذر برنامه جهانی برداشت که امروزه به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارها برای ارائه راهکارهای مناسب در سه حوزه پیشگیری از معلولیت توانبخشی و برابری فرصت‌ها محسوب می‌شود (ازندریانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۴). قواعد استاندارد درباره برابری فرصت‌ها برای معلولان مصوب ۱۹۹۳، کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ که به وضعیت کودکان دارای معلولیت توجه خاص داشته است (شیرزاد نظری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۳-۱۴۴)، کنفرانس جهانی توسعه اجتماعی کپنهاگ با تأکید بر به کارگیری تلاش‌های خاص در راه اصلاح نابرابری‌های اجتماعی و دستیابی به بالاترین سطح سلامت جسمی و روانی و دسترسی همگان به مراقبت‌های بهداشتی از جمله اقداماتی می‌باشد که ضمن شناسایی و حمایت از حقوق گروهی کلیه افراد انسانی، حقوق افراد دارای معلولیت را نیز به طور مشخص مورد تأکید قرار داده است. سازمان ملل در ادامه فعالیت‌های خود در مورد معلولان، فاصله ۱۹۸۳ تا ۱۹۹۲ میلادی را "دهه اشخاص معلول" نام گذاشت که پایان آن در تاریخ ۲۰ دسامبر ۱۹۹۳ مصادف با تصویب قواعد استاندارد برای اشخاص دارای معلولیت در مورد برابری فرصت‌ها گشت. در نهایت، تصویب کنوانسیون مربوط به حقوق اشخاص معلول مصوب ۲۰۰۶ به عنوان آخرین ره‌آورد جامعه بین‌المللی است که بیانگر گام اول گذار از مرحله حقوق اعلامی به حقوق الزامی می‌باشد (شیرزاد نظری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۵).

۵-۱-۲. کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد حقوق افراد معلول^۱

کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت (CRPD) اولین معاهده حقوق بشر قرن ۲۱ و اولین معاهده بین‌المللی برای رسیدگی به حقوق معلولیت در سطح جهانی می‌باشد. در حالی که CRPD حقوق جدیدی را ایجاد نمی‌کند اما وضوح بیشتری از تعهدات کشورها برای ترویج، محافظت و اطمینان از حقوق افراد معلول را فراهم می‌نماید. این معاهده حقوق برابر را برای افراد معلول در تمامی زمینه‌های زندگی، از جمله اشتغال، آموزش، دسترسی به سیاست و عدالت، کامل شدن در رویدادهای فرهنگی، اوقات فراغت و ورزش ترویج می‌دهد. کمیته حقوق افراد دارای معلولیت CRPD مجموعه‌ای از کارشناسان مستقل می‌باشد که از طرف دولت‌های عضو، پیاده‌سازی کنوانسیون را نظارت می‌کند. همه کشورهای عضو موظف هستند در عرض دو سال از پذیرش کنوانسیون، نسبت به ارائه گزارش‌های منظم چهار ساله به کمیته در مورد نحوه اجرای حقوق معلولین اقدام نمایند (UN.org).

۵-۱-۳. حقوق معلولین در ایالات متحده^۲

در آمریکا، حقوق افراد معلول در طی تاریخ این کشور با افت و خیز فراوانی رو به رو بوده است و مانند بسیاری کشورهای دیگر مسئولیت مراقبت از معلولین با اعضای خانواده می‌باشد. در ۱۸۱۷، مدرسه آمریکایی ناشنویان در هارتفورد کانتیکات تاسیس شد که اولین مدرسه ویژه کودکان معلول در نیمکره غرب بود. در ۱۸۶۴ کنگره آمریکا به اولین کالج خاص آموزش افراد معلول،

یعنی موسسه آموزش افراد ناشنوا، نابینا و ناگویای کلمبیا - که بعدها به دانشگاه گالات تبدیل شد - مجوز تاسیس داد (مور و کرنبلت، ۱۳۹۰: ۹). در سال ۱۹۱۸ لزوم توجه به سربازانی که از جنگ جهانی اول باز گشته بودند منجر به تدوین قانون اسمیت سیرز در زمینه بازتوانی جانبازان به عنوان اولین قانون فدرال برای تامین خدمات توانبخشی و حقوق اشتغال مدنی برای این افراد شد (تاریخچه معلولیت ۲۰۰۲). تا دهه ۱۹۷۷ به تدریج برنامه‌ها و حقوق توانبخشی کاری معلولین گسترش یافت و با گذشت زمان و به هم پیوستن جنبش‌های کوچک در این زمینه قانون معلولین آمریکا (ADA) تصویب گشت. این قانون یک قانون حقوق مدنی بود که تبعیض را بر اساس معلولیت، نژاد، مذهب و جنس ممنوع کرد و متضمن حفاظت از حقوق جامعه مدنی برای معلولین شد. طبق این قانون هیچ فردی نمی‌تواند بخاطر معلولیت خود چه در اماکن عمومی و چه در اسکان شخصی و دائمی توسط مالک منع شود (United States Department of Justice Civil Rights Division). ایالات متحده هم اکنون دارای یک نظام حقوقی و تنظیمی است که مطلوب بسیاری از کشورها بوده اما همچنان نواقص و عیوب زیادی در زمینه کمبود منابع لازم برای موارد مختلفی چون مراقبت از کودکان معلول در زمینه تحصیلی، شرایط اسکان و تحقق زندگی مستقل برای افراد دچار معلولیت‌های توسعه‌ای و خدمات حمایتی برای افراد دارای معلولیت جسمی برای دستیابی به زندگی مستقل دارد (مور و کرنبلت، ۱۳۹۰: ۱۱).

۵-۱-۴. قانون تبعیض معلولیت استرالیا^۳

قانون تبعیض معلولیت (DDA) قانونی است که پارلمان استرالیا در سال ۱۹۹۲ برای ترویج حقوق افراد معلول در برخی زمینه‌ها مانند مسکن، آموزش و پرورش و تأمین کالاها و خدمات تصویب نمود. در واقع این قانون که در آن تبعیض علیه افراد معلول در زمینه اشتغال، تحصیل، محل در دسترس عمومی، تأمین کالاها و خدمات، مسکن، باشگاه‌ها، انجمن‌ها و سایر زمینه‌ها ممنوع است با پیشینه حقوق مدنی که برای جلوگیری از تبعیض نژادی و تبعیض جنسیتی طراحی شده است، دارای زمینه‌های مشترکی می‌باشد. DDA افراد مبتلا به اختلالات موقتی و دائمی در زمینه‌های فیزیکی، فکری، حسی، عصبی، یادگیری و ناتوانی‌های روحی - اجتماعی، بیماری‌ها، آسیب‌های فیزیکی، شرایط پزشکی و آسیب‌های مربوط به کار را پوشش می‌دهد و برای افراد دارای معلولیت، که ممکن است در برابر تبعیض قرار گیرند، دستیار، مترجم، خواننده همراه و یا یک حیوان آموزش دیده پیشنهاد می‌نماید (Australian Government Federal Register of Legislation).

۵-۱-۵. قانون حقوق بشر نیوزلند^۱

قانون حقوق بشر ۱۹۹۳ قانون پارلمان نیوزلند می‌باشد که با تبعیض درگیر بوده و با تصویب در فوریه ۱۹۹۴ به منع تبعیض در زمینه‌های مختلفی چون جنسیت، وضعیت زناشویی، اعتقاد مذهبی، باور اخلاقی، ریشه‌های قومی و ملی، معلولیت، سن، وضعیت استخدام و وضعیت خانوادگی می‌پردازد. این قانون در بخش اشتغال، کارفرما را موظف می‌کند که کلیه خدمات و تسهیلات مورد نیاز معلولین (متناسب با نوع معلولیت) را در اختیارشان قرار داده و در دستیابی به شغل، افراد را بر مبنای سلامت جسمی و عقلی دسته بندی و الویت‌بندی نماید. این قانون در بخش مسکن، مسئولین بخش خصوصی و دولتی را موظف می‌کند که استانداردهای لازم و مورد نیاز برای مسکن مناسب معلولین را تامین نمایند (New Zealand legislation).

۵-۱-۶. قانون ممنوعیت تبعیض در زندگی کاری بر اساس قانون ناتوانی سوئد^۲

قانون ممنوعیت تبعیض در زندگی کاری بر اساس قوانین ناتوانی که در سال ۱۹۹۹ در سوئد به تصویب رسید عمدتاً بر عدم تبعیض در بین کارگران معلول تاکید دارد. در این قانون اهداف جلوگیری از تبعیض، ممنوعیت تبعیض مستقیم و غیرمستقیم، بررسی و اتخاذ اقدامات مربوط به آزار و اذیت معلولین و جبران خسارات وارده مرتبط با معلولین عنوان می‌گردند. هدف از ممنوعیت تبعیض در این قانون مقابله با هر گونه ناعدالتی در زمینه‌های معلولیت، قومیت و گرایش‌های جنسی می‌باشد (ilo.org).

1. Convention on the Rights of Persons with Disabilities

2. American with disabilities act of 1990

3. Australian Disability Discrimination Act 1992

۵-۱-۷. قانون حقوق بشر کانادا^۳

این قانون فقط برای افرادی که برای دولت فدرال و شرکت‌های خصوصی کار کرده یا از آن بهره‌مند می‌شوند، در نظر گرفته شده و حقوق معلولین را به عنوان یک بخش مهمی از جامعه عنوان می‌نماید. هدف از این قانون، گسترش قوانینی در کانادا می‌باشد که تاکید بر اصل فرصت برابر همه افراد در تمامی ابعاد فارغ از زمینه‌های سلامتی جسم و روحشان دارد. طبق این قانون معلولین جسمی و روحی قادر می‌باشند که به عنوان عضوی از جامعه، نیازهای خود را بدون مانع و یا اقدامات تبعیض آمیز براساس نژاد، رنگ، مذهب، سن، جنس، وضعیت تاهل، وضعیت خانوادگی، ویژگی‌های ژنتیکی و معلولیت برطرف سازند. این قانون تبعیض در سه بخش ارائه کالا و خدمات، محل کار و درخواست استخدام و تبلیغات را منع نموده و عنوان می‌نماید در ارزیابی ارزش کار انجام شده توسط کارکنانی که در یک موسسه کار می‌کنند، از معیارهای مهارت، تلاش و مسئولیت‌پذیری استفاده شود (Canadian Justice Laws).

۵-۲. قوانین مرتبط با معلولین و مسکن معلولین در سطح کشور ایران

قوانین مرتبط با معلولین و مسکن معلولین در سطح کشور ایران به شرح زیر می‌باشد:

۵-۲-۱. حقوق معلولین در قانون اساسی

در متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران وضعیت معلولین به عنوان طیفی خاص از شهروندان جامعه مورد شناسایی قرار نگرفته و به تبع به حقوق ویژه آنان نیز اشاره صریحی نشده است اما در خلال اصول کلی مندرج در این قانون می‌توان رهیافت‌های حمایتی قانون‌گذار را شامل حال این قشر از افراد نیز دانست (شیرزاد نظرلو و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۲). در مقدمه قانون اساسی به آزادی و کرامت انبای بشر به مثابه سرلوحه اهداف قانون اساسی توجه شده و کرامت انسانی جزو مبانی اعتقادی نظام جمهوری اسلامی مطرح شده است. توجه به کرامت انسان‌ها از نظر امکان فعالیت‌های اجتماعی در اصل سوم نیز قابل تأمل می‌باشد. در اصل نوزدهم سخن از اصل اساسی منع تبعیض بوده و همگان بهره‌مند از حقوق مساوی دانسته شده‌اند.

براساس اصل بیستم، همه افراد ملت یکسان بوده، در حمایت قانون قرار داشته و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردار می‌باشند. به موجب اصل بیست و نهم، برخورداری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی بیکاری، پیری، از کارافتادگی، بی‌سرپرستی، حوادث، نیاز به خدمات درمانی، مراقبت‌های پزشکی و غیره حقی همگانی بوده و دولت طبق قوانین موظف است از محل درآمدهای عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایت‌های مالی فوق را برای تمام افراد کشور تأمین نماید (حبیب زاده و همکاران، ۱۳۸۶: ۶۰).

۵-۲-۲. قانون حمایت از معلولین مصوب ۱۳۹۶

قانون حمایت از معلولین که در سال ۱۳۹۶ به تصویب رسید؛ پس از تعریف مفاهیم معلولیت و معرفی وزارتخانه، سازمان و دستگاه‌های مشمول اجرایی در فصل اول، به ضوابط مرتبط با مناسب‌سازی، دسترسی‌پذیری، تحرک و تردد معلولین در فضاها و اماکن عمومی در فصل دوم می‌پردازد. این قانون پس از تاکید بر شیوه‌های خدمات درمانی، بهداشتی و توانبخشی این افراد در فصل سوم به امور فرهنگی، ورزشی، هنری و آموزشی ایشان در فصل چهارم پرداخته است. فصل پنجم این قانون به کارآفرینی و اشتغال و فصل ششم آن به تامین مسکن و ویژگی‌های فیزیکی مرتبط با آن اشاره دارد.

1. New Zealand Human Rights Act 1993

2. Sweden prohibiting Discrimination in working Life against persons with Disabilities 1999

3. Canadian Human Rights Act 1977

طبق این قانون وزارت راه و شهرسازی و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط موظف هستند متناسب با ارائه تسهیلات ارزان‌قیمت و سایر اقدامات حمایتی از سازندگان واحدهای مسکونی اعم از انبوه‌سازان، تعاونی‌ها و بخش خصوصی، تعهد لازم را برای اختصاص حداقل ده درصد واحدهای مسکونی احداثی با کیفیت و مناسب‌سازی شده به افراد دارای معلولیت فاقد مسکن (با اولویت زوج‌های دارای معلولیت و خانواده‌های دارای چند معلول) به صورت ارزان‌قیمت با معرفی سازمان از سازندگان مذکور اخذ و بر اجرای آن نظارت نمایند. در فصل هفتم این قانون به فرهنگ‌سازی و ارتقا آگاهی عمومی، در فصل هشتم به حمایت‌های قضایی و تسهیلات مالی، در فصل نهم به معیشت و حمایت‌های استخدامی و نهایتاً در فصل آخر به برنامه‌ریزی، نظارت و منابع مالی مختص این قشر از جامعه پرداخته شده است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۶).

در راستای دستیابی به دلایل موفقیت یا عدم موفقیت قوانین و مقررات مرتبط با معلولین و مسکن معلولین در دو سطح ایران و جهان، به مقایسه تطبیقی این قوانین و مقررات در سطوح مذکور پرداخته می‌شود:

در مقایسه ضوابط و مقررات موجود در دو سطح داخلی و خارجی می‌توان به این مهم اشاره نمود که فصل مشترک این ضوابط، ترویج و تاکید بر عدالت در برخورداری از حقوق برابر و دسترسی‌پذیری به کلیه فرصت‌های موجود در زمینه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و پرهیز از هر گونه تبعیض نژادی، جنسیتی، سنی، قومی و عقیدتی می‌باشد. نکته حائز اهمیت توجه و تاکید بر تصویب و اجرای ضوابط به دو صورت مستقیم و غیر مستقیم است. در واقع گاهی قوانینی تصویب می‌شود که در ظاهر برای تمامی افراد یکسان و به دور از هر گونه تبعیض بوده اما در واقع فرد معلول به دلیل ناتوانی‌اش قادر به انجام آن نیست و با الزام در اجرا آسیب‌های جدی و یا غیر قابل جبرانی به وی وارد می‌شود. در تصویب قوانین باید شرایط خاص روحی و روانی فرد معلول در نظر گرفته شود که این امر فقط در ضوابط مطرح شده در قانون DDA استرالیا وجود داشته و لزوم توجه به آن در دیگر کشورها مطرح می‌شود. لازم به ذکر است در کلیه قوانین و مقررات مطرح شده در دو سطح ایران و جهان و در راستای موفقیت تمامی قوانین تصویب شده، توجه به منابع لازم و خدمات حمایتی برای کارفرمایان با مریانی که مایلند کاملاً مطیع قانون بوده و همچنین افراد دارای معلولیت جسمی برای دستیابی به زندگی مستقل وجود دارد.

۶. حوزه‌های مرتبط با معلولین

در اینجا به مطالعه حوزه‌های مرتبط با معلولین پرداخته می‌شود:

۶-۱. ترافیک و معلولان

ترافیک شهری و سیستم حمل و نقل عمومی شهری موضوعی حیاتی و بسیار مهم در ارتباط با افراد دارای معلولیت در فضاهای شهری است و آثار مستقیمی بر روی زندگی همه‌ی افراد، به خصوص معلولان و جانبازان دارد (Hannif and Kheder, 2006: 4). در کشورهای مختلف دنیا از جمله کشور ما، معلولان به دلیل دسترسی نداشتن به فضاهای شهری، به ویژه نامناسب بودن سیستم حمل و نقل عمومی و ترافیک، از بسیاری فرصت‌های اجتماعی و اقتصادی موجود در جامعه مدنی محروم گشته‌اند. بنابراین، از این طریق بسیاری نیازهای اساسی معلولان، از قبیل دسترسی و تحرک آنان نادیده گرفته می‌شود. بسیاری از کشورهای دنیا با مناسب ساختن این بخش مهم شهری با ارتقای آگاهی و دادن آموزش کافی در ارتباط با پیامدهای در دسترس قرار ندادن آن‌ها برای معلولان و محروم گشتن آنان از تسهیلات و امکانات موجود در فضاهای شهری، به طور فزاینده‌ای بودجه‌های مربوط به ساخت مناطق غیر فعال شهری و عدم قابلیت دسترسی برای افراد معلول را مورد هدف و توجه خود قرار داده‌اند (بزی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۸).

جدول (۱): مقایسه ضوابط و مقررات مرتبط با معلولین در سطح ایران و جهان

ضابطه‌های موجود در جهان		ضابطه‌های موجود در ایران	
<p>- توجه به وضعیت کودکان دارای معلولیت بر طبق کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ م طی مواد ۲۳ و ۳۹</p> <p>- منع تبعیض علیه کودکان معلول بر طبق کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ م در ماده ۲</p> <p>- دسترسی عادلانه به تعلیم و تربیت، بالاترین سطح سلامت جسمی و روانی، دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی و اولیه، اصلاح نابرابری‌های مربوط به شرایط اجتماعی، ارتقای فرهنگ مشترک و فرهنگ‌های خاص و تلاش در تقویت نقش فرهنگ در توسعه، حفظ مبانی اساسی توسعه مستمر مردم گرا و کمک به گسترش کامل منابع انسانی و توسعه اجتماعی بدون هرگونه توجه به تفاوت‌های نژادی، ملیت، جنسیت، سن و سال و یا معلولیت بر طبق اعلامیه کنفرانس جهانی توسعه اجتماعی کپنهاگ مارس ۱۹۹۵</p> <p>- تضمین برخورداری برابر عموم زنان و دختران از جمیع حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین و حذف موانع چندگانه‌ای در راه توانمندسازی و پیشرفت آنان به دلیل عواملی چون معلولیت بر طبق اعلامیه کنفرانس جهانی زن (پکن ۱۹۹۵) در بند ۳۲</p> <p>- برابری در برخورداری از امکانات زندگی (رفاهی، شغلی، تحصیلی) بر طبق برنامه جهانی اقدام برای معلولان در دسامبر ۱۹۸۲</p> <p>- تصویب کنوانسیون حقوق افراد معلول در ۲۰۰۶ در راستای گذار از مرحله حقوق اعلامی به حقوق الزامی (شیرزاد نظری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۳-۱۴۵).</p>	<p>حقوق بین‌الملل</p>	<p>در متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران وضعیت معلولین به عنوان طیفی خاص از شهروندان جامعه مورد شناسایی قرار نگرفته و به تبع به حقوق ویژه آنان نیز اشاره صریحی نشده است اما در خلال اصول کلی مندرج در این قانون می‌توان رهیافت‌های حمایتی قانون‌گذار را شامل حال این قشر از افراد نیز دانست (شیرزاد نظری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۲).</p>	<p>قانون اساسی</p>
<p>- این معاهده حقوق برابر را برای افراد معلول در تمامی زمینه‌های زندگی، از جمله اشتغال، آموزش، دسترسی به سیاست و عدالت، و کامل شدن در رویدادهای فرهنگی، اوقات فراغت و ورزش، ترویج می‌دهد،</p> <p>- اتخاذ تمام اقدامات مناسب، از جمله قانون، اصلاح یا لغو قوانین، مقررات، آداب و رسوم و شیوه‌های موجود که تبعیض علیه افراد معلول را تشکیل می‌دهند،</p> <p>- ممنوعیت تبعیض بر اساس نوع معلولیت در تمامی مسائل مربوط به انواع اشتغال،</p> <p>- کشورهای عضو کنوانسیون موظف به به رسمیت شناختن حق افراد دارای معلولیت برای کار بر اساس حقوق برابر با دیگران،</p> <p>- کشورهای عضو کنوانسیون موظف به تعیین استانداردهای مناسب زندگی و حمایت اجتماعی از معلولین،</p> <p>- کشورهای عضو به افراد دارای معلولیت حقوق سیاسی و فرصت برابر با دیگران برای بهره‌گیری از این حقوق را اعطا می‌نمایند؛</p> <p>- دولت‌های عضو حق افراد معلول را به صورت یکسان با دیگران در زندگی فرهنگی به اشتراک می‌گذارند (UN.org)</p>	<p>سازمان ملل متحد (CRPD)</p>		
<p>- تامین بودجه برای افراد سالخورده، نابینا و کودکان معلول،</p> <p>- توجه به بخش اشتغال، برنامه‌های توانبخشی اشتغالی و کارگران معلول،</p> <p>- تخصیص کمک‌های درمانی یارانه‌ای به آمریکایی‌های سالخورده و معلول،</p> <p>- دسترسی‌پذیری کلیه ساختمان‌های عمومی،</p> <p>- توجه به کودکان معلول در بحث آموزش (united states department of justice civil rights devition (مور و کرنبلت، ۱۳۹۰: ۱۰)</p>	<p>ایالات متحده (ADA)</p>		

<p>- جلوگیری از تبعیض نژادی و جنسیتی و ترویج حقوق افراد معلول در زمینه‌هایی چون مسکن، آموزش و پرورش، تأمین کالاها و خدمات، اشتغال، محل‌های در دسترس عموم و دسترسی مناسب معلولین به اماکن عمومی</p> <p>- عدم تبعیض در این قانون در دو سطح مستقیم (و غیر مستقیم) را شامل می‌شود و بر تغییر روش استخدام و انتخاب، تغییر محل کار، تغییر در برنامه کاری، ساعت کاری، ارائه آموزش‌های لازم، اصلاح و تجهیز وسایل در بخش اشتغال تأکید دارد. (Australian Government Federal Register of Legislation)</p>	<p>اینگلستان (DDA)</p>	<p>این قانون پس از بیان کلیات در فصل اول، به ضوابط مرتبط با مناسب‌سازی، دسترسی‌پذیری، تحرک و تردد معلولین در فضاها و اماکن عمومی در فصل دوم می‌پردازد. پس از تأکید بر شیوه‌های خدمات درمانی، بهداشتی و توانبخشی این افراد در فصل سوم به امور فرهنگی، ورزشی، هنری و آموزشی ایشان در فصل چهارم پرداخته است. فصل پنجم این قانون به کارآفرینی و اشتغال و فصل ششم آن به تأمین مسکن و ویژگی‌های فیزیکی مرتبط با آن اشاره دارد.</p>	<p>قانون حمایت از معلولین مصوب ۱۳۹۴</p>
<p>- این قانون تبعیض در زمینه‌های مختلفی چون جنسیت، وضعیت زناشویی، مذهبی، باور اخلاقی، ریشه‌های قومی و ملی، معلولیت، سن، وضعیت استخدام و وضعیت خانوادگی را منع می‌نماید،</p> <p>- در بخش مسکن، مسئولین بخش خصوصی و دولتی را موظف می‌کند که استانداردهای مورد نیاز برای مسکن مناسب معلولین را تأمین نمایند،</p> <p>- در بخش اشتغال، کارفرما را موظف می‌کند که کلیه خدمات و تسهیلات مورد نیاز معلولین (متناسب با نوع معلولیت) را در اختیارشان قرار دهد. (New Zealand legislation)</p>	<p>نیوزیلند</p>		
<p>- عمدتاً بر عدم تبعیض در بین کارگران معلول تأکید دارد،</p> <p>- در این قانون اهداف جلوگیری از تبعیض، ممنوعیت تبعیض مستقیم و غیر مستقیم، بررسی و اتخاذ اقدامات مربوط به آزار و اذیت معلولین، جبران خسارات وارده مرتبط با معلولین عنوان می‌گردند. (international labour organization)</p>	<p>سازمان بین‌المللی کار</p>		
<p>- فقط برای افرادی که برای دولت فدرال و شرکت‌های خصوصی مانند شرکت‌های هواپیمایی و بانک‌ها کار کرده و یا از آن بهره‌مند می‌شوند، اعمال می‌گردد،</p> <p>- تأکید بر عدم تبعیض در سه بخش ارائه کالا و خدمات، محل کار و درخواست استخدام و تبلیغات،</p> <p>- تأکید بر متناسب بودن دستمزدها با سختی کار فارغ از سلامت جسمی</p> <p>- تأکید بر عدم تبعیض در شغل و نوع مسکن برای افراد معلول و سالم (Canadian Justice Laws)</p>	<p>کانادا</p>		

۶-۲. معلولین و دسترسی به فضاهای عبوری

فضاهای عبوری ایمن نه تنها برای معلولین، بلکه برای تمامی افراد جامعه لازم بوده و همه شهروندان باید بتوانند بدون هیچ مانعی به این فضاها دسترسی داشته باشند. تمامی تغییراتی که بتواند موجبات این دسترسی را فراهم نماید، باید در طراحی‌ها لحاظ شده و تمامی فضاها با آگاهی از نیازها و مشکلات حرکتی جانبازان و معلولین مناسب‌سازی شوند تا کیفیت زندگی این قشر از جامعه نیز بهبود یابد (ناطق و همکاران، ۱۳۹۶: ۵) موانع موجود بر سر راه حرکت در محیط خارج از خانه، با خواسته‌های جهت یابی و دسترسی معلولین تعارض به وجود آورده و مشکلاتی را که غالباً از حرکت میان بناها در خیابان‌ها، گذرگاه‌ها، پیاده‌روها و امثال آن‌ها ناشی می‌شود به وجود آورد. بنابراین طراحی صحیح و مناسب‌سازی فضاهای عبوری می‌تواند نقش به‌سزایی در تأمین نیاز کلیه افراد جامعه با هر ویژگی جسمانی داشته باشد.

۶-۳. نیازهای عابرین پیاده

هنگام طراحی تسهیلات مرتبط با عابرین پیاده باید نیازهای طیف گسترده‌ای از افراد در نظر گرفته شود. تسهیلات مخصوص عابرین پیاده زمانی موفق عمل می‌نماید که قابلیت انعطاف برای برآورده کردن نیازهای کلیه گروه‌های عابر (جانبازان و معلولین) را داشته باشد (صفدرزاده، ۱۳۹۲: ۴۱).

۱. زمانی اتفاق می‌افتد که فردی که دارای معلولیت است، نسبت به فردی که در شرایط مشابه ناتوانی قرار دارد، در وضعیتی با میزان مطلوبیت پایین‌تر قرار دارد. یا بین یک فرد عادی با سلامت روحی و جسمی و یک فرد معلول تمایز فاحش در زمینه‌های مختلف ایجاد گردد.

۲. زمانی اتفاق می‌افتد که کارفرمایان یا ارائه‌دهندگان خدمات شرایط، الزامات یا شیوه‌هایی را ارائه می‌دهند که به نظر می‌رسد برای همه افراد یکسان است اما در واقع بعضی از افراد به دلیل ناتوانی خود، آسیب می‌بینند.

هر آنچه که شبکه مسیر عابر پیاده‌رو را قطع نماید مزاحم و خطرناک بوده و در جاهایی که عابر ناچار باشد از مسیر وسایل نقلیه عبور کند خطر بیشتری را به همراه دارد. گذرگاه‌های معیوب عابر پیاده برای اشخاصی که به استفاده از صندلی چرخ‌دار یا سایر وسایل کمکی وابسته‌اند؛ جابه‌جا شدن بدون کمک اساسی توسط دیگران را بسیار مشکل می‌سازد (ناطق و همکاران، ۱۳۹۶: ۵). بنابراین توجه به نیازهای عابرین پیاده در کلیه مراحل طراحی تا اجرا امری بسیار مهم جهت تحقق نیازهای کلیه افراد جامعه به حساب می‌آید.

۷. مشکلات موجود در زندگی معلولین

برخی از مشکلات معلولین در خصوص وضعیت معابر (فضای مرتبط با مسکن) و همچنین وضعیت فضاهای مسکونی موجود در ادامه آورده شده است:

جدول (۲): مشکلات فضای مسکونی و فضاهای مرتبط با مسکن

مشکلات فضای مرتبط با مسکن	مشکلات فضای مسکونی
- حفاری‌های مربوط به توسعه تاسیسات شهری - ناهموار بودن سطح پیاده‌روها و وجود چاله - وضعیت نامناسب و کف‌سازی در معبر و پیاده‌رو - عرض کم پیاده‌روها برای عبور ایمن معلولین - عدم وجود موزاییک‌های برجسته در کف معابر - عدم وجود هشداردهنده‌های صوتی در چهارراه‌ها - وجود پل‌ها، پله‌ها و رمپ‌های نامناسب در معابر - وجود رفیوژهای بلند در محل خط‌کشی عابر پیاده - وجود سایه‌بان مغازه‌ها و شاخه‌های درختان در ارتفاع کم - در پیاده‌روها - وجود موانع غیر قابل پیش‌بینی در مسیر تردد (ناطق و همکاران، ۱۳۹۶: ۴)	- وجود اختلاف سطح بین فضاهای ساختمان، - وجود پلکان در ورودی اکثر مجتمع‌های عمومی و عدم پیش‌بینی رمپ برای آن‌ها، - شیب نامناسب رمپ‌ها، - کوچک بودن ابعاد کابین آسانسورها، - طراحی نامناسب درها و ابعاد نامناسب آن، - کمبود فضا برای گردش ویلچر در مقابل آستانه درها، - پهنای نامناسب راهروها و فضاهای عبوری، - کوچک بودن ابعاد فضاهای داخلی، - نبود دید مناسب به فضاهای بیرونی، - لغزنده بودن سطوح کف فضاها (حسینی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۰۱)،
- ناامن بودن فضاهای عبوری برای معلولین - قرار گرفتن کم‌توانان در سطحی پایین‌تر از دیگران - محدود بودن امکان تحرک کم‌توانان به دلیل وابستگی آن‌ها به صندلی شان (محدودیت تحرک و عبور از اختلاف سطح) - لغزنده بودن سطح پیاده‌رو و اختلاف سطح موجود در آن‌ها در نقاط اتصال به خیابان - مکان‌یابی نامناسب میلمان شهری، پیش‌آمدگی برخی از مغازه‌ها در پیاده‌روها و وضعیت نا به هنجار دست‌فروشان - کمبود پارکینگ ویژه معلولان (Bromley et al, 2007: 227).	- نبود پارکینگ‌های ویژه معلولین، - نبود امکانات دسترسی سریع و راحت به مشاعات ساختمان، - نبود نقشه‌های داخلی راهنما در مجتمع‌های مسکونی به صورت برجسته در ورودی آن‌ها (ناطق و همکاران، ۱۳۹۶: ۴).

۸. پیشنهادات

در این بخش به منظور رفع مشکلات موجود عنوان گشته پیرامون فضای خارجی و داخلی مسکن معلولین، در ابتدا پیشنهادهایی در سطح خرد در خصوص عرصه‌های مرتبط با فضای خارجی مسکن معلولین و پس از آن پیشنهادهایی در رابطه با فضای داخلی مسکن این افراد ارائه گشته و نهایتاً پیشنهادهایی کلی جهت نحوه ساخت مسکن معلولین در راستای زندگی راحت‌تر این افراد در جامعه انسانی معرفی می‌شود:

۸-۱. پیشنهادات خرد

پیشنهادات خرد در زمینه رفع مشکلاتی که معلولان با آن مواجه هستند طبق دسته‌بندی زیر قابل ارائه می‌باشد:

۸-۱-۱. پیشنهادات مرتبط با فضاهای خارج از مسکن

در این قسمت به ارائه پیشنهادهایی در خصوص رفع مشکلات موجود در فضاهای بلافصل مرتبط با مسکن پرداخته می‌شود:

- برای مناسب‌سازی بخش ترافیک روان ساختن پیاده‌روها برای معلولان اولین گام مؤثر جهت بهبود سیستم حمل و نقل عمومی و قابلیت دسترسی به فضاهای متنوع شهری می‌باشد. بدین منظور مناسب‌سازی پیاده‌روها گامی مهم جهت کنترل و بهبود ترافیک شهری محسوب می‌شود (بزی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۸).

- ساختمان‌های عمومی باید به گونه‌ای طراحی شوند که علاوه بر انسان‌های معمولی، کم‌توانان جسمی حرکتی نیز بتوانند بدون نیاز به کمک دیگران به آن‌ها دسترسی باشند. گذرگاه‌های عابر پیاده در بناها باید چنان طراحی شوند که امکان استفاده از آن‌ها از درهای ورودی امکان پذیر بوده، تداوم آن‌ها حفظ گشته، از هر نوع مانع غیرمنتظره‌ای عاری بوده و دارای سطحی محکم و ابعادی مناسب باشد به طوری که اطمینان از دسترسی به فضاهای مختلف داخل ساختمان گردد (ناطق و همکاران، ۱۳۹۶: ۵-۶).

- گذرگاه‌های عابر پیاده در محیط‌های شهری باید به گونه‌ای طراحی شوند که فضای کافی برای حرکت فرد معلول به تنهایی و همچنین فضای آزاد بی‌مانع برای گذشتن دو وسیله از کنار هم وجود داشته باشد (ناطق و همکاران، ۱۳۹۶: ۶).

- شبکه عبور عابر پیاده فقط باید در نقاط راهبردی معینی با شبکه جاده‌ها تلاقی نماید. این مسیرها باید بین نقاط اصلی منطقه شهری، شبکه‌ای برای رفت و آمد عابران پیاده به وجود آورند. باید توجه داشت تا شبکه عابر پیاده به بهترین نحو به نقاط اتصال وسایل همگانی مانند ایستگاه‌های اتوبوس، تاکسی، پارکینگ‌های اتومبیل و غیره متصل شود (مجیدی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۹).

- وجود رمپ با شیب مناسب در کنار پله‌هایی که از پیاده‌رو به ساختمان‌ها متصل می‌شوند جهت عبور افراد معلول امری مهم محسوب می‌شود. در کنار ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی، طراحی و ساخت پل‌های ارتباطی که عابران پیاده بتوانند از پیاده‌رو به ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی دسترسی داشته باشند ضروری می‌باشد (صفر زاده، ۱۳۹۲: ۴۱).

- قسمت اتصال دو پیاده‌رو که نسبت به هم اختلاف سطح دارند، باید به شکل مسطح طراحی گشته و کف‌سازی آن باید با بافت و رنگ متفاوتی به صورتی انجام گیرد که افراد نابینا و نیمه‌بینا نیز قابلیت استفاده از پیاده‌رو را داشته باشند (صفر زاده، ۱۳۹۲: ۴۱).

- در پیاده‌روهایی که به هر علت مانعی نصب می‌گردد، رعایت حداقل عرض مفید عبوری اجباری بوده و در قسمت‌هایی از مسیر پیاده‌روهای مسطح که ارتفاع از حد استاندارد کمتر باشد، باید رنگ آن متضاد با محیط بوده و برای اشخاص نابینا یک آگاهی‌دهنده قابل لمس تامین گردد.

- ایجاد جدول با رنگ متضاد با محیط اطراف، بین پیاده‌رو و سواره‌رو، باغچه و یا جوی کنار پیاده‌رو الزامی بوده و محل ارتباط پیاده‌رو با سواره‌رو باید دارای علایم حسی قابل تشخیص برای نابینایان و کم‌بینایان باشد.

- پوشش کف پیاده‌روها باید از مصالح ثابت، غیرلغزنده و صاف بوده و هرگونه در پوش با پیاده‌رو همسطح باشد.

- اتصال پل‌های ارتباطی و پیاده‌رو باید بدون اختلاف سطح بوده و در صورت وجود اختلاف سطح، رعایت ضوابط مربوط به سطح شیب‌دار الزامی می‌باشد. پیش‌بینی پل ارتباطی (با عرضی برابر با عرض پیاده‌رو) بین پیاده‌رو و خیابان در تقاطع‌ها و امتداد کلیه خط‌کشی‌های عابر پیاده ضروری است.

- ایجاد خط‌کشی عابر پیاده در سواره‌رو در کلیه تقاطع‌ها جهت فراهم آوردن تمهیدات ایمنی عابرین کم‌توان الزامی بوده و ساختن پل‌های ارتباطی بین پیاده‌رو و سواره‌رو در امتداد خط عابر پیاده الزامی می‌باشد.

- به منظور پیاده شدن افراد معلول از وسیله نقلیه سواری و نیز سوار شدن آنان در خیابان‌های اصلی، ایجاد توقفگاه‌های خاص ضروری می‌باشد.

- ایجاد محل‌های پارک مخصوص کم‌توانان الزامی می‌باشد.

۸-۱-۲. پیشنهادات مرتبط با فضاهای داخل مسکن

در این قسمت به ارائه پیشنهادهایی در خصوص رفع مشکلات موجود در فضاهای داخل مسکن پرداخته می‌شود:

- طراحی جهت رفع نیازها و مشکلات معلولین،
- استانداردسازی بر اساس ابعاد و اندازه‌های بدن فرد معلول و صندلی چرخدار،
- بررسی و ارزیابی نیازهای فضایی معلولین و هدایت در جهت بهبود کیفیت زندگی این افراد،
- خلق فضایی ماندگار بر اساس اصول و عملکرد صحیح،
- حفظ استقلال و عزت نفس معلول با طراحی مسکن مستقل و سازگار،
- انعطاف‌پذیری فضاها و تجهیزات برای استفاده در شرایط خاص،
- افزایش آسایش و آرامش معلولین با ارائه امکانات و تسهیلات لازم برای زندگی،
- طراحی مناسب به منظور تلفیق زندگی معلول با دیگر شهروندان و اجتناب از جداسازی آنان،
- تقویت روحیه و نشاط معلول از طریق ترکیب معماری و طبیعت،
- مناسب‌سازی مطابق با نوع و شدت معلولیت،
- فراهم کردن امنیت و آسایش حرکتی معلول با جانمایی صحیح فضاها،
- حذف تمامی موانع جهت سهولت حرکت و دسترسی معلول،
- وضوح، عدم انعکاس نور و در تضاد با زمینه بودن علائم و نوشته‌ها،
- نصب سیستم‌های هشدار دهنده شنیداری و دیداری در کلیه ساختمانهای عمومی،
- وجود اختلاف رنگ و علائم حسی لامسه‌ای در درهای گشوده شده به فضاهای خطرناک (درهای بارانداز، اتاق‌های تأسیسات حرارتی، انبارها و مشابه آنها)،
- متناسب بودن ارتفاع پیشخوان اتاق‌های نگهبانی در ساختمان‌های مسکونی با ارتفاع ویلچرنشین،
- قرارگیری حداقل یک ورودی قابل دسترس در جلو ساختمان در امتداد فضای سوار شدن مسافر به اتومبیل.

۸-۲. پیشنهادات کلان

پیشنهادات کلان در زمینه رفع مشکلاتی که معلولان با آن مواجه هستند طبق دسته‌بندی زیر ارائه می‌گردد:

۸-۲-۱. مناسب‌سازی^۱

مناسب‌سازی فراهم ساختن زمینه استفاده یکسان تمامی افراد جامعه از امکانات موجود با هر شرایط روحی و جسمی، مطابق با نیازهای آنان (رفاهی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و منابع طبیعی) مفهوم مناسب‌سازی را نمایش می‌دهد (رستمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۳۰). سازمان ملل متحد با نگرش برخورداری از فرصت‌های برابر جهت زیست و شکوفایی مطلوب معلولان اشعار می‌دارد که محیط فیزیکی باید برای همه از جمله اشخاص معلول قابل دسترسی بوده و جنبه‌های مختلف دسترسی باید در برنامه‌ریزی اسکان جمعیت رعایت شود. به افراد معلول باید اطمینان داده شود که دسترسی آن‌ها به تمام ساختمان‌های عمومی و مجموعه‌های مسکونی و وسایل حمل و نقل فراهم می‌شود که این مهم باید در مراحل مختلف فیزیکی، حین طراحی^۲، ساخت و ساز^۳ و تغییرات ساختمانی^۴ در نظر گرفته شود (نصیب و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰-۱۱). اصول اساسی که می‌بایست در طراحی و مناسب‌سازی بناها و فضاهای شهری مورد استفاده قرار گرفته تا میزان سازگاری با محیط افزایش یابد به شرح زیر قابل ارائه می‌باشد (ناطق و همکاران، ۱۳۹۶: ۶):

- **دست یافتن:** هر فردی باید به تمام مکان‌ها و بناهای عمومی دسترسی داشته باشد؛
- **راه داشتن:** امکان راه یافتن به تمام بناهای عمومی بدون کمک دیگران برای همه امکان‌پذیر باشد؛

• **به کار بردن:** استفاده از تمام تسهیلات عمومی و مواهب محیطی باید برای همه میسر باشد.

براین اساس الزامات عمومی مرتبط با مناسب‌سازی ساختمان‌ها و محیط شهری چهار اصل دستیابی، دسترسی، جهت‌یابی، ایمنی و کارپذیری می‌باشد.

۸-۲-۲. مسکن انعطاف‌پذیر^۵

اصل انعطاف‌پذیری به عنوان توانمندی محیطی، جهت پاسخگویی به استفاده‌های مختلفی که با اهداف گوناگون مردم سازگار باشد، از جمله رویکردهای قابل توجه در معماری مسکن می‌باشد (زندیه و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۳). "مسکن انعطاف‌پذیر" با عنوان "مسکنی برای کاربر که پایداری اجتماعی-اقتصادی را از طریق افزایش طول عمر ساختمان فراهم می‌نماید" مطرح شده است (Schneider & till, 2005: 157). مسکن انعطاف‌پذیر یک خانه خاص نیست؛ بلکه خانه‌ای معمولی برای افراد معمولی می‌باشد که با کمترین تغییرات در کوتاهترین زمان و با حداقل هزینه قابلیت تبدیل به خانه‌ای برای فردی با محدودیت‌های جسمی و حرکتی را پیدا می‌کند (علی‌الحسابی و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۳۸-۱۳۹).

از دیدگاه کاربر دو موضوع وجود دارند که باید در طراحی مسکن و به منظور دستیابی به انعطاف‌پذیری در نظر گرفته شوند؛ در مرحله نخست، قابلیت پروژه در ارائه انواع "انتخاب" قبل از سکونت، موسوم به "انعطاف‌پذیری اولیه" و در مرحله دوم، قابلیت مسکن برای "تغییر" پس از سکونت است که هر دوی این مسائل نیاز به تفکر بلندمدت در فرآیند طراحی دارند. "انعطاف‌پذیری اولیه" ایده طراحی بلوک‌های مسکونی مناسب برای کاربران گوناگون می‌باشد. این امر نشان‌دهنده روش ابتکاری تفکر در طراحی است، به صورتی که با در نظر گرفتن ابعاد پایه در مسکن و فضاهای بالقوه، طراحی برای انعطاف‌پذیری آغاز می‌گردد. "انعطاف‌پذیری دائم" بر توانایی ترکیب فضاهای بالقوه و بالفعل در بنا به منظور بهره‌مندی افراد ناتوان یا تنظیم جمعیت در حال تغییر دلالت داشته و قابلیت برآورده ساختن خواسته‌های در حال تغییر کاربران در طول زمان را دارا می‌باشد (زندیه و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۹-۱۰۰).

۸-۲-۳. مسکن فراگیر^۱

طراحی فراگیر که گاه با عناوینی همچون طراحی جهانی^۲ و یا طراحی بدون مانع^۳ نیز از آن یاد می‌شود؛ یک مفهوم جهانی بوده که هدف آن این است که محیط را به همه مردم بسپارد (mulligan et al, 2018). طراحی فراگیر، ساختن فضاهایی است که همه افراد با هر سطح از توانایی، بتوانند از آن استفاده نمایند. طراحی فراگیر مسکن آثار اجتماعی مثبتی را با خود به همراه دارد. در صورتی که موانع فیزیکی و اجتماعی موجود در محیط برداشته شوند شرایط برابری و عدالت اجتماعی و فرصت‌های مساوی برای تمامی شهروندان جامعه برقرار شده که نتیجه آن بازگشت حس سرزندگی و شناخت قابلیت‌های افراد ناتوان و فرصت دادن به مشارکت در جامعه می‌باشد. هفت اصل طراحی فراگیر، در سال ۱۹۹۷ توسط گروهی از معماران، طراحان صنعتی، مهندسان، محققان و طراحان معمار، در دانشگاه ایالتی شهری به رهبری رونالد میس^۴ کارولینای شمالی^۵ انتشار یافت (سعادت و همکاران، ۱۳۹۸: ۷-۸):

نخست کاربرد عادلانه^۶: طراحی که برای افراد با توانایی‌های متنوع، مفید و قابل استفاده باشد؛

دوم انعطاف‌پذیری در کاربرد^۷: طراحی که طیف وسیعی از افراد با توانایی‌های مختلف را شامل شود؛

1. Accommodation
2. Design
3. Construction
4. Alterations
5. Flexible housing

سوم استفاده ساده و حسی^۸: فهم کاربرد طراحی که آسان و بدون نیاز به تجربه، دانش، مهارت‌های تکلم و یا میزان تمرکز حواس کاربر باشد؛

چهارم اطلاعات قابل درک^۹: طراحی که اطلاعات ضروری را بدون در نظر گرفتن میزان توانایی بهره‌ور به وی منتقل سازد؛

پنجم احتمال خطا^{۱۰}: طراحی که خطرات احتمالی ناشی از خستگی‌های تصادفی را به حداقل برساند؛

ششم تلاش فیزیکی حداقل^{۱۱}: طرح بتواند با حداقل فعالیت و خستگی توسط بهره‌بردار استفاده شود؛

هفتم اندازه و مساحت برای دسترسی و عملکرد^{۱۲}: اندازه و مساحت مناسب فضاها صرف نظر از اندازه جسمانی، وضعیت و طرز استقرار یا تحرک استفاده‌کننده تامین شود.

۹. نتیجه‌گیری

در سال‌های گذشته که معلولان حضور اجتماعی کمتری در جامعه داشتند؛ به تامین نیازهای این افراد نیز توجه کمتری نشان داده می‌شد. اما امروزه تعداد زیادی از این افراد به جامعه برگشته و در عرصه عمومی حضور فعالی دارند. از طرفی توسعه هر کشور در گرو استفاده حداکثری از نیروی انسانی، قابلیت‌ها و استعدادهای تک تک افراد جامعه می‌باشد و فعالیت هر فرد در راستای توسعه کشور نیازمند حضور او در عرصه‌های مختلف جامعه است. فرد معلول باید امکاناتی داشته باشد تا انگیزه او را برای فعالیت در جامعه تقویت نماید. این امکانات می‌تواند امکانات شهری را در برگیرد و یا حمایت‌های روحی و ذهنی فرد را شامل شود. طراحی و فضا سازی‌های مناسب در محیط شهری و فضای خارج از مسکن، بر انگیزه فرد معلول برای فعالیت در جامعه اثرگذار بوده و طراحی مناسب فضای داخل مسکن، به تقویت انگیزه و دیدگاه‌های ذهنی و روحی این افراد می‌انجامد.

تصویب قوانین و مقررات عادلانه و حمایت‌گرانه در حوزه فضای خارجی و همچنین فضای داخلی مسکن نقشی اساسی در این مهم و همچنین در تامین نیازها، خواسته‌ها و توجه به کرامت انسانی طیف معلول یا ناتوان جامعه ایفا می‌نماید. معلولینی که به شیوه‌های گوناگون به احساس مناسبی از مالکیت نسبت به محل زندگی خود دست می‌یابند؛ از احساس ایمنی و آرامش خاطر بیشتری نیز برخوردار می‌شوند. این افراد رفتارهای عصبی و تهاجمی کمتری از خود نشان داده و زمینه‌های مناسب‌تری را برای اجتماعی‌تر شدن و ایجاد ارتباط با جامعه می‌یابند. در این پژوهش پس از بررسی قوانین و مقررات موجود در دو سطح ایران و جهان و مقایسه تطبیقی آن در خصوص کشف نقاط ضعف و قوت هر یک، می‌توان در خصوص اجرایی‌تر کردن و فراهم آوردن شرایط مناسب برای زندگی با کیفیت افراد معلول عمل نمود. از طرفی با شناخت حوزه‌های مرتبط با معلولین و مسکن ایشان و همچنین با بکارگیری رویکرد مشکل‌سو در برنامه‌ریزی شهری، به استخراج مشکلات موجود در دو فضای مهم داخل و خارج از مسکن پرداخته شده و در جهت رفع آن به ارائه پیشنهاداتی در دو سطح خرد و کلان که هم به صورت دیتیل و جزئی و هم به صورت کلان و کلی در جهت ارتقا سطح کیفی زیست معلولان عمل می‌نماید، مبادرت ورزیده شده است.

1. Inclusive housing
2. Universal Design
3. Barrier free Design
4. Ronald Mace
5. North Carolina State University (NCSU)
6. Equitable Use
7. Flexibility in Use
8. Simple and Intuitive Use
9. Perceptible Information
10. Tolerance for Error
11. Low Physical Effort
12. Size and Space for Approach and Use

منابع

- مور، آلن؛ کرنبلت، سارا (۲۰۱۱). پیشبرد حقوق افراد معلول: گفت و شنود ایران و آمریکا درباره حقوق، سیاست و دادخواهی. ترجمه محمد کمالی، سهیل معینی، علی صابری و هنگامه صابری. واشنگتن: مرکز استمسون.
- بزی، خدارحم؛ کیانی؛ افراسیابی راد، محمدصادق (۱۳۸۹). ارزیابی ترافیک شهری و نیازهای معلولان و جانبازان با استفاده از مدل تصمیم گیری (topsis) مطالعه موردی: شهر شیراز. *مجله پژوهش‌های برنامه‌ریزی شهری*. ۱ (۳)، ۱۳۰-۱۰۳.
- پازوکی، الناز؛ یزدانفر، سید عباس (۱۳۹۴، آذر ماه). معلولین و مسکن مناسب. *اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری*. یزد.
- پورضیایی، کمیل؛ غفاری نیک، تارا (۱۳۹۹). اثرات حقوقی و اجتماعی الحاق ایران به کنوانسیون حقوق معلولین از منظر حقوق داخلی. *پژوهشنامه حقوق فارس*. ۳ (۶)، ۱۴۹-۱۱۹.
- حبیب‌زاده، محمدجعفر؛ رحیمی نژاد، اسماعیل (۱۳۸۶). کرامت انسانی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه مدرس علوم انسانی*. ۱۱ (۴)، ۸۲-۵۱.
- حسینی، سیدباقر؛ نوذریان ملکی، سعید (۱۳۸۷). مناسب‌سازی مسکن و شهر برای افراد دارای ناتوانی‌های جسمی-حرکتی. *نشریه بین‌المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران*. ۱۹ (۱۰)، ۲۰۶-۱۹۵.
- رستمی، محمدحسین؛ آخشیش، خدیجه؛ روزچک، حانیه (۱۴۰۰). مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری برای معلولین و سالمندان (مطالعه موردی: خیابان امام خمینی شهر پارسین). *مجله شهرسازی ایران*. ۴ (۶)، ۱۴۱-۱۲۵.
- زندیه، مهدی، اقبالی، سید رحمان؛ حصاری، پدram (۱۳۹۰). روش‌های طراحی مسکن انعطاف‌پذیر. *مجله نقش جهان*. ۱ (۱)، ۱۰۵-۹۵.
- زندیه، مهدی؛ حصاری، پدram؛ محتشم، آرزو (۱۳۹۹). بررسی تطبیقی نظام راهبردی طراحی مسکن انعطاف‌پذیر در غرب و ایران، *مجله معماری و شهرسازی آرمان‌شهر*. ۱۳ (۳۰)، ۹۵-۸۳.
- محرابی، امیر؛ قلی‌پور، حمید؛ طالع، پریسا (گردآورنده) (۱۳۹۸). *سالنامه آماری*. تهران: سازمان بهزیستی.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). *سالنامه آماری کشور*. تهران: دفتر ریاست روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی.
- سعادت، نگار؛ یزدانفر، سیدعباس؛ نوروزیان ملکی، سعید (۱۳۹۸). طراحی فراگیر مسکن و دسترسی‌پذیری ایمن (مطالعه موردی: محله اوین شهر تهران). *نشریه مجله شهر ایمن*. ۲ (۶)، ۱۶-۱.
- شاطریان، محسن؛ اشنویی، امیر؛ گنجی‌پور، محمود (۱۳۹۵). بررسی مناسب‌سازی فضاهای شهری جهت دسترسی معلولین و جانبازان نمونه موردی: ادارات دولتی شهر کاشان. *مجله آمایش جغرافیایی فضا*. ۶ (۲۲)، ۷۶-۵۹.
- صفدرزاده، زکیه (۱۳۹۲). میزان انطباق معابر شهری با نیاز جامعه معلولین و جانبازان (مطالعه موردی شهر شیروان). *فصلنامه جغرافیایی چشم‌انداز زاگرس*. ۵ (۱۵)، ۶۴-۳۵.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور دفتر امور فنی و تدوین معیارها (۱۳۸۱). *ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد معلول جسمی و حرکتی*. تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور معاونت امور پشتیبانی، مرکز مدارک علمی و انتشارات.
- علی‌الحسابی، مهران؛ داریان برهانی، فرناز (۱۳۸۵، آذر ماه). مسکن انعطاف‌پذیر برای معلولین. *همایش ملی مناسب‌سازی محیط شهری*. تهران، پژوهشکده مهندسی و علوم پزشکی جانبازان.
- گرگی ازندریانی، علی اکبر؛ شیرزاد نظرلو، زهرا (۱۳۹۷). جایگاه حقوق معلولین در حوزه حقوق شهری. *فصلنامه مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی*. ۸ (۲۶)، ۱۶۳-۱۳۷.
- مجیدی، فاطمه السادات؛ تیموری، سیاوش (۱۳۹۰). مطالعه موردی خیابان چهارباغ جهت اصلاح دسترسی جانبازان و معلولین (جسمی-حرکتی). *نشریه طب جانباز*. ۳ (۱۱)، ۴۴-۳۶.
- مجیدی، فاطمه السادات (۱۳۹۱). بررسی و مطالعه موردی مسکن جهت بهبود کیفیت زندگی جانبازان و معلولین. *مجله علمی-پژوهشی طب جانباز*. ۴ (۱۵)، ۱۹-۱۳.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۶). اظهارنظر کارشناسی درباره: «لایحه حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت». گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

ناطق، محمدعلی؛ خستو، مریم (۱۳۹۶، اردیبهشت ماه). مناسب‌سازی فضاهای شهری برای معلولین نمونه موردی: بلوار شهید محلاتی قزوین. چهارمین کنفرانس ملی معماری و شهرسازی پایدار و تاب‌آوری از آرمان تا واقعیت. دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین.

نصیب، سید محمدحسین؛ جهان‌بین، عبدالله؛ جهان‌بین، سیدفخرالدین (۱۳۹۰). نگرشی بر وضعیت حقوقی معلولان در ایران (در پرتو حمایت‌های رفاهی و مدنی). نشریه حقوق اساسی. ۸ (۱۶)، ۲۶-۱.

Cabinet Division and General Economics Division of Planning Commission, Government of the People's Republic of Bangladesh (2016-2021). *Action Plan Implementation of National Social Security Strategy (NSSS)* Bangladesh: Author.

Australian Human Rights Commission (1992). *Australian Disability Discrimination Act*. Australia: Australian Government.

Bartlett, P. (2005). *Mental Disability and International Human Rights in The Essentials of Human Rights*. Rhona K. M. Smith and Christine van den Anker (Ed.). London: Hodder Arnold.

Bromly, R.; Mattheews, D.; Thomas, C. (2007) City center accessibility for wheelchair users: the consumer perspective and the planning: implication. *Cities*. 24 (3), 229-241.

Parliament of Canada (1977). *Canadian Human Rights Act*. Canada: Minister of Justice.

United Nations (2022). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities* from <https://www.un.org/development/desa/disabilities/about-us.html>.

Disability and Rehabilitation Strategy: 2012-2015 Strategy for Disability and Rehabilitation

Hanniff, R. & Kheder, R. (2007). Women with Disabilities in the urban Environment. *J: Women and Urban Environments*. Pages. 1-4

Jahanbakhsh Alamdari, Z. & Habib, F. (2012). Urban public space designing criteria for vulnerable groups (Women and children). *Canadian Journal on Environmental, Construction and Civil Engineering*. 3 (4), 179-185.

Mulligan, K. & Calder, A. (2018). Inclusive design in architectural practice. *Disability and Health Journal*. 11 (2), 237-242.

Australian Government, Department of Social Services (2017). *National Disability Strategy 2010-2020 Action Plan*. Australia: Author

New Zealand Human Rights Act 1993.

Schneider, T., & Till, J. (2005) Flexible Housing: Opportunities and Limits, 157-166.

Sweden prohibiting Discrimination in working Life against persons with Disabilities 1999 at ilo.org (25 january 2022).

united states department of justice civil rights devition

www.iransdp.com

نحوه ارجاع به مقاله:

موسوی، ملیکاسادات؛ شاهین، سمیرا (۱۴۰۱). بررسی جایگاه معلولین و مسکن معلولین در حوزه شهر و حقوق شهری و ارائه پیشنهادات بهبود بخشی، جغرافیا و مطالعات محیطی ۱۱ (۴۳)، ۱۲۲-۱۴۱. Dor: 20.1001.1.20087845.1401.11.43.8.9

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to Journal of Geography and Environmental Studies. This is an open – access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

